

KAFDAĞI

Cilt:5, Sayı:2, Aralık 2020, 152-175

Gönderim Tarihi: 16.11.2020

Kabul Tarihi:08.12.2020

KADINLIK GAZETESİ'NİN KADINA BAKIŞI ÜZERİNDEN OSMANLI TOPLUMSAL ZİHNİYETİNDE KADIN ALGISI (1914)

Perception Of Women From The Ottoman Social Mindset Through The
Perspective Of The Kadınlık (Womanhood) News paper On Women (1914)

Meral KUZGUN

Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi Muallim Rifat
Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD
meralkuzgun@kilis.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-1314-0128

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Bu çalışma, 1914 yılında yayın hayatına başlayan ve aynı yıl içinde yayın hayatına son veren Kadınlık gazetesinin 8 Mart 1330-24 Mayıs 1330 tarihleri arasındaki 12 nüshasının kadına bakış açısını ortaya koyabilmeyi amaçlamıştır. Kadınlik gazetesinin yayın hayatı kısa ömürlü olmakla birlikte araştırmada gazetenin kimlik ve yazar kadrosu hakkında genel bilgilere yer verilmiş olup, gazete Hacı Cemal, Şukufe Nihal, Raife Halil, Advıye Sıtkı, Nevvare Şükran gibi karma yazar kadrosundan meydana gelmiştir. Yazar kadrosundaki bu çeşitlilik, Osmanlı toplumunda Türk kadınına yönelik toplumsal zihniyeti bir yönüyle yansıması açısından da önemlidir. Çalışma alanımız Kadınlik gazetesinde yer alan evlilik, annelik ve kadının sosyal hayattaki konumunun ele alındığı makaleler ile sınırlandırılmıştır

Anahtar Kelimeler: Kadınlik Gazetesi, Kadın, Türk Kadını, Osmanlı'da Kadın, Toplumsal Zihniyet.

Abstract

This study is intended to set out the perspective of 12 issues of the Kadınlik (Womanhood) newspaper, which was initially published in 1914 and which ceased to be published in the same year, on women from March 8,1330 to May 24, 1330. While the publication life of the Kadınlik newspaper was short, the study included the general background of the identity and columnists of the newspaper. The newspaper was composed of a mixed group of columnists, such as Hacı Cemal, Sukufe Nihal, Raife Halil, Advıye Sıtkı, and Nevvare Sukran. The diversity of its columnists is of importance for reflecting the social mindset on the Turkish women in the Ottoman community in some aspects. Our field of study is limited to the articles in the Kadınlik newspaper, which dealt with marriage, motherhood and women's position in social life.

Keywords: Kadınlik Newspaper, Women, Turkish Women, Women in the Ottoman State, Social Mindset

Giriş

İslam öncesi yarı göçebe olan Türk toplumunun ekonomik sistemi büyük ölçüde hayvancılık üzerine kurulmuştur. İlk dönemde boylar hâlinde yaşayan Türkler, devletlerin ortaya çıkması ile birlikte milletleşmeye başlamış ve devlet olmanın temellerinden biri olan insanı bir arada tutup yaşatacak kanunlarla güçlü bir toplumsal yapıya sahip olmayı amaçlamıştır. Bunun, güçlü ve sağlam ailelerin teşekkülü ile olabileceğine inanan Türklerde ataeril aile modeli görülmekle beraber İran ya da Roma'da olduğu gibi babanın mutlak hâkimiyeti söz konusu değildir. Türk aile yapısında kadın ve çocuk çeşitli haklara sahiptir. Genelde tek evliliğin olduğu eski Türk toplumunda çoğunlukla dıştan evlilikler yapıldığı gibi aile, dinî ve toplumsal değerler içinde kutsanan bir kurumdur. (Tellioglu, 2016, s. 210-211).

Türk kadınının sahip olduğu haklar ve yaşam biçimi bakımından Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügati Türk adlı eseri oldukça aydınlatıcıdır. Eserde, Türk kadınlarının milli zevklerine göre süslandıkları, alık sürdükleri, kulaklarına küpeler, parmaklarına altın ya da gümüş yüzükler taktıkları belirtilmiştir. Bir başka ifadeyle süs ve giyimde özgür olan Türk kadını gerek devlet idaresinde yer almış gerekse kaçgöç olmadan sokakta rahatça gezebilmiştir (Namık, 1338, s. 156).

Türklerde kadınların siyasi güçlerinin olduğunu gösteren kayıtlar bulunmaktadır. İlk defa Kök Türkler zamanında Bumin Kağan'ın hanımının unvanı olarak kayıtlara geçen hatun ismi hükümdarın eşi anlamına gelmektedir. Hatunların toplum içindeki yerini gösteren en büyük örnek onlara ait şehirlerdir. Hatun şehirleri ismiyle bilinen bu şehirlerin kökeni, Türk beyleri sefere giderken kadın ve çocukların girilmesi güç korunaklı uzak vadilere çekilmesi sonucu oluşmuştur. Hunlar zamanından beri hatun şehirlerinin olduğu bilinmektedir. Hazarların başkenti Etil şehrinde hatunun oturduğu kısım olan Hatunbalıg buna örnek olarak gösterilebilir (Savaş, 2020, s. 23).

İslamiyet'e kadar Türk kadınlarında tesettür mevcut olmamakla birlikte bu meseleyi ilk defa ilmi bir surette elen alan Ahmet Refik Bey, araştırmalarını İbn-i Battuta'nın seyahatnamesine dayandırmıştır. İbn-i Battuta, Anadolu'da kadınlarının başları açık bir şekilde sokaklarda rahatça gezindiklerini ifade etmiştir. İslamiyet'ten sonra ilk başlarda tesettür Türk kadınının yaşamında pek görünmemekle birlikte (Namık, 1923, s. 268) kadının sosyal, iktisadi, siyasi faaliyetlerini sürdürmesine de engel değildi. Meselâ, Selçuklular devrinde Gevher Nesibe Hatun gibi vakıf kuruculara,

Tuğrul Bey'in eşi Altun-Can Hatun, Melik Şah'ın annesi Terken Hatun gibi siyasi hayatta söz sahibi olanlara, Fatma Bacı gibi teşkilat kurucularına rastlanması bu hükmü doğrulamaktadır (Kurnaz, 2005a, s. 17).

Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleri ve Arap kültürünün etkisine girmeleriyle kadına bakış açıları hem sosyal hem de hukuki yönden değişmiştir. Yeni girilen bu kültür çevresinde Türk erkeğinin sahip olduğu imkânlar artarken, Türk kadınına kısıtlamalar getirilmiştir. Söz konusu değişim, İslamiyet'ten çok Arap kültürünün Türk kültürü üzerindeki etkisinin artmasından kaynaklanmıştır (Savaş, 2020, s. 23).

13. yüzyıl ile 16. yüzyılın sonlarına kadarki dönem Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecinin tamamlandığı, Anadolu birliğinin Osmanlılar tarafından oluşturulduğu tarihsel bir dönemdir. Klasik dönem olarak adlandırılan bu yıllarda Osmanlı kadını, Anadolu'da kırsal kesimde geleneksel özgürlüğünü devam ettirirken, başta İstanbul olmak üzere kentlerde yaşayan Müslüman Türk kadını, gayri Müslüm kadınlara göre sosyal yaşamda yer edinmek ve ekonomik bağımsızlığını kazanmak için daha fazla mücadele etmiştir (Oktar, 1998, s. 18)

Osmanlı Devleti'nde 17. yüzyıla birlikte kadının ev içi hayata doğru itildiği padişah fermanlarında da görülmektedir. I. Ahmet (1603-1617) döneminde çıkarılan bir fermanla kadınların tatlıcı dükkânlarına girmeleri ya da babaları dahi olsa yanlarında bir erkekle sandala binmeleri; I. Mahmut (1730-1754) döneminde çıkarılan bir başka fermanla kadınların mesire yerlerine gitmeleri, III. Osman (1754-1754) döneminde ise haftada 4 gün sokağa çıkmaları yasaklanmıştır. Bu kısıtlamalar hız kesmeyerek devam etmiş ve I. Abdülhamit (1774-1789) döneminde kadınların ince kumaştan ferace giymeleri yasaklanmışken¹, II. Mahmut (1808-1839) döneminde de

¹ Osmanlı kadınları birçok dönemde padişah fermanları ile kendilerine yasaklandığı halde sokak kıyafetlerini kendi belirledikleri ölçütlerle giymek konusunda direnmiştir. Bir başka ifadeyle Osmanlı topraklarında yaşayan Müslüman kadınlar, sokakta giydikleri feraceyi izin verileden farklı renklerde kumaşlardan diktirip giymeye başlamışlardır. Müslüman kadınlar kırmızı, mavi veya yeşil renkte ferace giyerken gayrimüslim kadınlar daha açık renk feraceler giyiyordu ve yeşil renkte ferace giymeleri yasaklanmıştır. Avrupa modalarının etkisinin artmasıyla İstanbul'un yüksek ve orta sınıf ailelerine hizmet veren ve "modistra" denilen Rum terziler, Müslüman kadınlara yeni Batı modalarını tanıtmaya başlamıştır. Bu durum, Osmanlı toplumundaki muhafazakârların tepkisine yol açmıştır. Daha önce feracenin siyah dışındaki renklerde dikimine karşı çıkan tutucu kesim, çarşafın feracenin yerini almasına karşı direnç göstermiştir. İki yıl boyunca İstanbul polisi kadınların çarşaflarının eteklerini ve peçelerini kesmek gibi ceza yöntemleri uygulamıştır. II. Meşrutiyet ile ortaya çıkan görece liberal ortam, kadın kıyafetlerini de etkilemiştir. 1909 yılında çarşafların etek kısımları darlaştır. Birinci Dünya Savaşının başlamasıyla birlikte modayı takip eden kadınların sokak giyimleri bedenlerini daha görünür kılacak şekilde değişmiştir. 1914 sonrası çarşaf giderek küçülmüş ve

ince kumaştan ferace diken terzilerin bu dikimlere devamları halinde dükkânları önünde asılmaları ferman edilmiştir. II. Abdülhamit (1876-1908) döneminde ise kadınların aile fertlerinden bir erkekle dahi olsa sokakta yürümeleri, faytona binmeleri ya da ferace yerine çarşaf giymeleri yasaklanmıştır (Demir, 2008, s. 9).

Osmanlı toplumunda Türk ve Müslüman kadını ev içine çekilirken Batı dünyasında başlayan kadın hareketleri sanayileşme ile ivme kazanmıştır. Sanayi öncesi kadınla erkek, ev içi işlerde ve temel üretim biçimi olan tarımsal üretimde birlikte çalışmaktaydılar. Fakat sanayi devrimi üretim iş gücünü ev merkezli olmaktan çıkarmış, kamusal alana taşımıştır. Bu süreç, kocalarını çalışmaya gönderip oturmak durumunda olan kadınları öncelikle etkilemiştir. Eve kapanan süslenmekten başka pek bir şey yapmayan, özgürlüklerini ve faziletlerini kaybeden orta sınıf kadınların bir kısmı kadın özgürlüğü hareketinin başlatıcıları oldular. 19. yüzyılda Batı’da daha da belirginleşen feminist hareket, önce erkeklerle eşit ekonomik haklar ve fırsat eşitliği için mücadele etmiştir. Batılı kadınlar, zamanla bu taleplerinin önündeki en büyük engelin erkekler tarafından yapılan yasalarca olduğunu fark etmiş ve 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında “medeni hakların” elde edilmesi için mücadele etmişlerdir (Demir, 2014, s. 48-49).

II. Meşrutiyet’in ilanı ile Osmanlı kadınlarının tıpkı Batı’daki feministler gibi eşitlik ve hürriyet iddialarının kendilerini kapsamadığını fark etmeleri üzerine örgütlenmeye giderek dergiler çıkarmışlardır. Batı’da oy hakkı, çalışma hakkı, evlilikte eşitlik, anayasal eşitlik, eşit yurttaş olarak kabul görmek gibi talepleri içeren birinci dalga feminizm hareketinin bir benzeri de Osmanlı burjuva kadınları arasında kendine yer bulmuştur. Osmanlı’daki feminizm de aynı talepleri yer yer İslam’a ilişkin gelenekler sebebiyle yumuşatarak da olsa aynı çerçeve içinde ele almaya çalışmıştır (Osmanağaoğlu, 2015, s. 26-27). Türk kadını gerek aile yaşamında gerekse çalışma ve siyaset hayatında kendisini kuşatan geleneklere, kısıtlamalara ve erkeklerle arasındaki eşitsizliklere karşı tepkisini II. Meşrutiyetle göstermiştir. İlk tepkiler genel olarak eğitilmiş kadınlar ile başlamış ve bu yolda dönemin Jön Türkleri tarafından da desteklenmiştir. Bunun yanı sıra kadınlar, dergiler ve dernekler aracılığı ile seslerini duyurma, düşüncelerini aktarma imkânı da bulmuşlardır (Bozat, 2014, s.28).

---

pantolon üzerine giyilen bir pelerin ve bir peçeye dönüşmüştür. Bkz (Metinsoy, 2018, s. 15-18)

Osmanlı burjuva kadınları arasında bir yandan kadın hareketleri baş göstermişken bir yandan da geleneksel Osmanlı toplumunda genç kızların eğitimi ile ilgili genel kanı belli bir yaşa gelmiş kızların kocaya verilmesidir. O nedenle kadınların erkekler gibi eğitim görmelerinin pek bir önemi olmadığından toplumdaki genel eğilim, kız çocuklarının Sıbyan mektebinden sonra okutulmaması üzerineydi. Genç kızlar ilk defa ortaokul statüsündeki rüştiyelere 1839 yılında kabul edilmişlerdi. Genç kızların eğitiminin lise derecesine yükseltilmesi kadın öğretmen ihtiyacını gündeme getirmiş ve 1870 yılında ilk Darülmuaallimat (Kız Öğretmen Okulu) açılmıştır. Bu okula rüştiye mezunu kızlar alınmıştır. 1880 yılında kız öğrenciler için lise statüsündeki ilk kız idadisi açılmıştır (Koç, 2018, s. 66-68).

Bu okullardan mezun olan kadınlardan, öğretmen olarak çalışma hayatına girenlerin birçoğu öğrenim gördükleri okulların oluşturdukları sosyal çevreye girerek, toplumsal ilişkilerini ve mesleklerini aynı yerde sürdürmüşlerdir. Osmanlı sosyal yapısının tüm tutuculuğuna rağmen kadın mesleği olarak hemen hemen herkesçe kabul gören öğretmenlik, Müslüman Türk kadınının en rağbet edeceği mesleklerin başında gelmiştir (Oktar, 1998, s. 51).

Kız çocukları hiç şüphesiz II. Meşrutiyet dönemi eğitim programlarına dâhil edilmiş ancak tüm gayretlere rağmen Meşrutiyet sonrası kız öğrenciler için düşünülen pek çok iş, üst üste gelen iç ve dış sorunlar nedeniyle yürütülemedi. Ancak Balkan Harbi akabinde mekteb-i idadiye de (lise) kızlara mahsus dersler vermeye başlanmış ve kızlara mahsus örnek iptidailer vücuda getirilmiştir. Kız mekteplerindeki müfredat programı erkek mekteplerindekilerle neredeyse aynı olmuştur. Müfredatın ayrılan kısmı, idare-i beytiyye (ev idaresi), hıfzıssıhha (sağlık bilgisi), biçki-dikiş, mutfak bilgisi gibi derslerden oluşmuştur. Biçki-dikiş derslerinde Avrupa tarzı elbiselerin dikimlerine öncelik verilmiştir. Kız mekteplerinin gayesi, geleceğin yuvalarını kuracak ve neslin devamında kilit rol oynayacak olan kızları vatanperver, dindar ve ahlaklı kadınlar olarak yetiştirebilmektir. Böylelikle söz konusu değerlere bağlı bir neslin yetişmesini sağlayacak olan kadınlar, Osmanlı modernleşmesinin de en görünür yüzleri olabilecekti (Nejat, 1334, s. 151-152).

II. Meşrutiyet sonrası başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerin yaşamları değişmiş ve okula giden kız öğrenci sayısında da artış olmuştur. Bu bağlamda mektepli Türk kızlarının zihniyet değişimine dikkat çeken Perihan Saide, yurt dışı dönüşü İstanbul'daki genç kızlar üzerine yapmış olduğu izlenimlerini Türk Kadını dergisinde ifade etmiştir. Ona göre

mektepli genç kızlar arasında dine karşı bir soğukluk meydana gelmiş ve bunu da birtakım derslerin yabancı öğretmenler tarafından verilmesine bağlamıştır. Bunun yanı sıra, validelerin dini bilgisi ve hayata bakışı ile mektepli kızların dini bilgisi ve hayata bakışı arasındaki farka da dikkat çekmiştir. Perihan Saide Hanıma göre genç kızların dine karşı soğumalarının önüne geçebilmek için İslam'ın ilerlemeye ve gelişmeye açık bir din olduğunun iyi anlatılması gerekmektedir (Perihan, 1334, s. 146-147).

20.yüzyıl İstanbul'unda Türk evleri haremlik selamlık şeklinde ayrılmakta ve bu yaşam tarzı sosyal hayatın içinde de kendini göstermekteydi. 14 yaşına gelen bir Türk kızı çarşafa kapatılırken elektrikli tramvaylarda kadınlar ile erkeklerin oturdukları alanlar perdelerle ayrılmaktaydı. Türk kızının tahsil ve terbiyesi çoğunlukla ihmal edilmiş, mümtaz Türk aileleri için de en önemli konu eğitimden çok kızlarının varlıklı bir eş adayı bulabilmeleri olmuştu. Bu durum, Türk kadını sosyal hayatın gerisinde bıraktığı gibi hayata da hazırlamıyordu. Tahsili eksik kalmış Türk kızları evlendirildiklerinde eşlerine gerçek manada hayat arkadaşlığı yapamamaktaydı. Böylelikle kadın, eşinin kulu ve hizmetçisi konumuna itilmekle kalmıyor, iki şahit karşısında erkek, karısını rahatlıkla boşayabiliyordu. Öte taraftan Türk erkeği, Hristiyan ve Musevi olmak üzere çeşitli ırklara mensup kadınlarla evlenebilmekteyken, Türk kadını kocasıyla birlikte dahi sokağa pek çıkamıyordu. Türk toplum yapısına yerleşmiş olan bu yaşam tarzı, Türk kadınına çoğunlukla ev işleriyle meşgul olmasını öğretmişti. Türk kadınının toplum nazarında takdir ve saygınlık kazandığı mevkii ancak anne olmasıyla değişebiliyordu ("Bugünkü Türk Kadını ve İstanbul Kız Muallim Mektebi", 1925, s. 73-75).

1.Kadınlık Gazetesi'nin Künyesi ve Yayın Politikası

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı kadınının çeşitli alanlarda değişen ihtiyaç ve talepleri daha yeni popüler olmaya başlayan dergiler aracılığıyla dile getiriliyordu. Böylelikle kadın dergileri kademeli olarak Müslüman kadınlar için yeni özgürlük alanlarını tartışmaya açmış ve bu tartışmalar öncelikle kadınların eğitimde eşit hak talepleriyle başlamıştı. Birinci Dünya Savaşı ve onu takip eden Milli Mücadele dönemiyle Türk kadınları çeşitli alanlarda hak taleplerini daha güçlü bir şekilde ifade etmeye başlayacaklardı (Metinsoy, 2018, s. 23)

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıl olan 1914'de yayın hayatına başlayan, Türkçü kadın yayın organlarından biri olan Kadınlık gazetesi (Kurnaz, 2013b, s. 245) kısm-i içtimai, kısm-ı edebi, yemek tariflerinin yer aldığı tabahat, biçki dikiş bilgilerinin yer aldığı terzilik ve müzik bilgisi

konularına yer veren kısa ömürlü bir neşriyattır. Her bir sayısı 16 sayfadan oluşan gazetenin, bu içerik dışında posta kutusu başlığı ile okuyuculardan gelen yazıların değerlendirildiği ayrı bir köşe de bulunmaktadır.

Kısım-1 İçtimai ana başlığında kadının toplum içindeki konumu, görevleri, eğitimine ek olarak moda daire konular işlenmiştir. Kısım-1 edebi başlığı altında ise edebiyat, şiir, hitabet ve müzik gibi konulara yer verilmiştir. Gazete ilk sayısında “Mesleğimiz” başlığı ile yayın politikaları hakkında okuyucularını bilgilendirmiştir. Bu kapsamda, asıl savaşın ve temel gayenin kadınlık üzerindeki karanlığı kaldırmak olduğunu dile getiren gazete, irfan sahibi kadınların tekâmülü yolunda mücadele edeceklerini beyan etmiştir. Buna ek olarak, dengeli ve orta yolda gitmeyi amaçladıklarını dile getiren Kadınlık gazetesi, herhangi bir grubun ya da fikrin taraftarı olmadığını da ilk sayısında kamuoyuna duyurmuştur (Kadınlık, 1330, s. 1).

İlk sayısında her Perşembe günü neşr olunacağını ifade eden Kadınlık gazetesi, “kadınlık varlığı ve memlekette bir mevki bulunduğunu müdafaa eder” ifadesiyle tasvirli, resimli bir gazete olarak kendini tanımlamıştır. Gazetenin kapak resimlerinde genellikle Avrupalı hanımların resimleri bulunmaktadır. Gazetenin imtiyaz sahibi Hacı Cemal Bey ve başyazarı da Nigar Hanımdır. Nüshası 50 para olmakla birlikte, senelik aboneliği 86, aylığı ise 50 kuruştur. Osmanlı ecnebileri için yıllık aboneliği 35, aylık aboneliği ise 18 franktır. Gazetenin adresi, Bab-ı Ali Caddesinde Orhan Bey Hanı, 8 numara olarak verilmiştir (Kadınlık, 1330, s. 1).

Öne çıkan yazarları arasında; Ebussüreyya Sami, Hacı Cemal, Adviye Sıdkı, Aliye Haşmet, Aliye Mehmed, Azize Haydar, Bedriye, Cahide Cevdet, Eliye Suzan, Halide Nevzad, Halise Eşref, Hayriye Fitnat, Muazzez Salih, Nevvare Şükran, Nigar Cemal, Nilüfer, Raife Halil, Saliha Faruk, Şukufe Nihal ve Mahmud Sadık görülmektedir. (Yıldırım-Seyhan, 2015, s.50).

Gazete, Perşembe günleri çıkacağını ilan etmiş olmasına rağmen, ilk sayısı 8 Mart 1330 tarihli birinci sayısı olmak üzere 9., 10., 11. ve gazetenin 24 Mayıs 1330 tarihli son sayısı olan 12. nüshası Cumartesi günü yayınlanmıştır. Geriye kalan 2., 3., 4., 5., 6., 7. ve 8. sayıları ise Perşembe günü yayınlanmıştır.

Kadınlık gazetesi ikinci sayısında Raife Halil, gayelerini bir kez daha kaleme almıştır. Raife Halil, Kadınlık gazetesinin kadınlığın bir kat daha aydınlanmasına ve yükselişine çalışmak amacıyla yayın hayatına başladığından bahsetmiştir. Gazetede sarf edilecek gayretin kadın

okuyucular tarafından desteklenmesini talep eden Raife Halil, kadınlığın bozulmuş zihniyetini düzelterek olanların yine kadımlar olduğunu belirtmiştir (Halil, 1330, s. 14).

1.2. Kadınlık Gazetesi'nin Kadına Bakışı

Gazetenin yazarlarından Mahmud Sadık Bey, kendisine ayrılan makalesinde toplumun kadına verdiği değeri tarihsel süreç içinde ortaya koymaya çalışmıştır. Yazısında kadınların erkekler nazarında köle gibi görüldüğüne yer veren Mahmud Sadık Bey, farklı milletlerin tarihinde de dünya kadınlarının bu bağlamda ortak bir yazgıda birleştiğini ifade etmiştir. Bir yönüyle kadın siyasi, sosyal ve hukuki haklardan mahrum bırakılmış, itilmiş, değersizleştirilmiş bir tarihin başkahramanı olarak tarihte yerini almıştır. Mahmud Sadık Bey yazısının devamında ABD, Norveç, Finlandiya, Yeni Zelanda ve Avusturya'daki kadınların hak ve hürriyet meselesinde erkeklerle eşit haklara sahip olabilmek için mücadele ettiklerine yer vermiştir. Ona göre, vahşetten medeniyete giden bu uzun yolda medeniyetlerin derecesi kadınların toplumdaki konumlarına ve başarılarına göre şekillenmiştir (Sadık, 1330, s.2-3).

Osmanlı Devleti'nde de genel durumuna bakıldığında kadınların toplum içindeki yerlerinin pek de parlak olduğu söylenemez. Ortalama ya da vasat bir Osmanlı kadınının giyimi, gezmesi, açıklığı ya da kapalılığı kimi zaman eşin kimi zaman da çevrenin baskısı nedeniyle sınırlandırılmıştır. Gazetenin yazarlarından Ebussüreyya Sami Bey'e göre Osmanlı ve İslam kadınlığına eş ya da çevre tarafından yapılan baskının önüne geçebilmenin yolu toplumsal zihniyetin değişmesi ile mümkün olabilirdi. Osmanlı kadınlarının kendileri ve vazifeleri ile ilgili fikirlerinin belli sınırlar içinde kaldığını ifade eden Ebussüreyya Sami Bey özetle şunları söylemektedir:

“Biz de vasat derecede doğmuş, aynı derecede büyümüş herhangi bir hanıma: Hanım! Dünyaya niçin geldiniz diye sorulursa vereceği cevap şudur: Allah'ıma ibadet, Padişah'a itaat, kocama hürmet, evladına muhabbet. Sonra yemek pişirmek, ortalık süpürmek, dikmiş dikmek, çocuklarımı, kocamı temiz giydirmek...para artırmak, para kazandırmak, istikbali düşünmek kadının ne vazifesi? Kadın erkeği ne getirirse sarf eder, ne verirse harcar”.

Ebussüreyya Sami Bey'in aktarımından anlaşılacağı üzere, Osmanlı toplumunda ortalama bir kadının düşünce dünyasında kendini konumlandığı yerin, güç karşısında itaat ve hürmet etmek üzerine şekillendiği kolaylıkla görülebilir. Osmanlı toplumunda kadının konumu noktasında genel kanaatin dışında farklı düşünen kadımlar da yok değildi. Bir

kesim kadın, erkeklere tanınan hürriyet kadar kadınlara da hürriyetin tanınmasıyla kadınların yükselebileceği inancındaydı. Ancak Osmanlı toplumunda bir kesim kadın da erkek işlerine kadınların karışmasını kıyamet alameti olarak görmekteydi. Bu farklı bakış açıları Osmanlı kadınlarının toplumdaki yeri konusunda fikir birliğine ulaşamadıklarını göstermektedir. Ebussüreyya Bey'e göre hukuki ve eğitim alanında kadınlara yönelik iyileştirici değişikliklere gidilmelidir. Aksi halde cahil kalmış kör bir zihniyetle mücadele etmek ve kısa sürede değişmesini beklemek ona göre boş bir çabadır. Kadının toplumsal konumu üzerine fikirlerini paylaşan ve öncü olan aydın Osmanlı kadınları da bulunmaktaydı. Kabuğunu kırmayı başarmış ve kendilerinden iftiharla bahsedilen Fatma Aliye Hanım'ı, Nigar Binti Osman Hanım'ı, Belkıs Şevket Hanım'ı bunlar arasında saymak mümkündür. Ancak bu kadınların sayıca çok olduğunu ve her kadının da onlar kadar şanslı olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Zira söz konusu kadınlar şehrili ve belli imkânlarla aileleri aracılığıyla sahip olmuş güçlü elitlerdi. Türk kadınının konumundan pek de hoşnut olmadığı anlaşılan Ebussüreyya Bey bu meseleyi Kısm-i içtiami bölümünde "Kadınlıkta Terakki Var mı Yok mu?" başlığı ile ele almıştır. Ona göre kadınlığın yükselişinde genel anlamda bir yokluk söz konusudur. Bununla ilgili olarak "...biz de kadınlık yok ise onu yine kadınlarımız ihbat (yok etme) ve ibta'g (ortaya çıkarma) edebiliyorlar" diyerek aydın kadınların, cahil kadınlar üzerinde çalışmalarını gerektiğini ifade etmiştir (Sami, 1330, s. 2-3).

Gazetenin kadın yazarlarından Advıye Sıdkı Hanım, kadının içinde bulunduğu karanlıktan çıkmasını sağlayacak temel dinamiğin eğitim ve bu kapsamdaki müesseselerin teşkili ile olabileceği ifade etmiştir. Aynı zamanda toplumda dudaklardan dökülen ve çok sık tekrarlanan "*elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer*" sözünün hayatta pek karşılık bulmadığından şikâyet etmiştir. Ona göre kadının bilinçlendirilmesinin yalnızca konferanslar vermek ya da gazete çıkartıp üç beş kadın yazara yazı yazdırmak kadar kolayca çözülebilecek bir mesele değildir. Eğitimli bir kadınla amaçlanan iyi bir yazar, şair ya da hatip olmaktan ziyade elinden her şeyin geldiği gayretli bir ev kadını ve bilgili bir anne olmaktır. Bir başka ifadeyle Advıye Sıdkı Hanım, aile ve toplum temelinde yüksek bilince sahip, farkındalığı yüksek eş ve anne konumundaki kadınların insanlığın yükselişindeki birincil faktör olduğuna inanmıştır (Sıdkı, 1330, s. 3-4).

Osmanlı toplumunda bir kesim tarafından kadın, aciz ve kudretsiz görülmüştür. Kadının aciz ve zayıf gösterilmesinin kadını cahil ve miskin bıraktığına inanan Advıye Sıdkı Hanım, Batı'daki kadınların verdikleri mücadele ile var olabildiklerini ifade etmiştir. Bu nedenle, Osmanlı

kadınların kendilerine öz eleştiride bulunmalarını ve hayat şartları karşısında kadının çalışması gerektiğinden söz etmiştir. Yazara göre, yemek pişirmeyi bilmeyen ya da kahve içtiği fincanı dahi yıkamaktan aciz gençlere yaşam becerileri kazandırılmalıdır. Ona göre bunun yolu sanat ve meslek eğitiminden geçmektedir. Biçki, dikiş, nakış, terzilik gibi sanat dallarında uzmanlaşan hanımların birer ev müdiresi ve sanat kadını olarak yetişmesi için Türk-İslam kadınlığında bir uyanışa ihtiyaç olduğuna inanmıştır(Sıdkı, 1330, s. 3-4).

Gazete yazarlarından Hacı Cemal Bey'e göre nesillerin yükselişi ve parlak bir istikbal için kadınların tahsiline ve eğitim kurumlarına itina gösterilmelidir. Bunun yanı sıra moda kisvesiyle giyilen kıyafetlerin çirkinliğini eleştiren ve çarşafın tamamıyla kötülenmesini doğru bulmayan Hacı Cemal Bey, düşüncelerini şöyle özetlemektedir:

“ ...açık ve serbest gezmekte olan kadınların bile giymeye te'dib (edep) ettikleri bu karnaval kıyafetlerini Türk hanımlarımızdan bazılarının nasıl kabul etmekte olduklarına hayret ediyorum!...hukuk serbestliğine ulaşmak ancak meşru olabilir. Gayri meşru talep edilen her şey neticesizliğe mahkûmdur. Fransızların güzel bir sözleri vardır. “Kadınlar ahlakı, erkekler kanunları tanzim eder” (Cemal, 1330, s. 3-4).

Kadınlık gazetesinde tartışılan bir başka konuda birçok yerde kadınların ıslahı üzerine bahislerin olmasına rağmen erkeklerin neden buna dâhil edilmediği üzerinedir. Bu kapsamda Azize Haydar duygularını şöyle dile getirmiştir:

“ Her nereye gitseniz kimi dinleseniz hep aynı nakarat hatta biz kadınlar bile öyle. Kadınlar şöyle olmalı kadınlar böyle olmalı, kadınlar okumalı, kadınlar çalışmalı, kadınlar muti (itaat eden),kadınlar hüsnü ahlak sahibi olmalı. Kadınlar imtizaçlı (uzlaşmacı) olmalı, olmalı, olmalı!...Peki anladık olmalı fakat, erkekler hiçbir şey olmamalı mı? Şu kadınlar için elzem olan şeylerden hiçbiri erkeğe lazım değil mi? Acaba erkekler kendilerini zannettikleri gibi layuhti midirler (hata yapmayan)? ”

Azize Haydar Hanım, toplumda erkeğin kusur ve kabahatlerinin görmezden gelinmesine karşı çıkmış ve erkeğin istediğini yapabileceğini anlayışını doğru bulmamıştır. Cinsiyete yüklenen bu anlamın kadına bir haksızlık olduğunu belirten Azize Haydar, “ Ben erkeğim, istediğimi yaparım ve kimse bana bir şey diyemez” anlayışından çıkılması gerektiğini düşünmektedir. Buna ek olarak Osmanlı toplumu içinde kadını cahil olmakla suçlayan erkeklerin ne kadar aydın ve ilerici olduğunu da sorgulayan Azize Haydar Hanım, kadına yüklenen her kusurun erkekte de olduğuna dikkat

çekmiştir. Toplumsal aksaklıkların ortaya çıkmasında kadınlar kadar erkeklerinde suçlu olduğunu ifade eden Azize Haydar, erkeğin kusurunun görmezden gelmesini eleştirmektedir (Haydar, 1330, s. 4-5).

Kadınların erkeklerin elinde bir oyuncak olmadığını ve kadınların da yasal haklarına kavuşmaları gerektiğine inanan Hacı Cemal Bey, toplumun ilerlemesini kadının içine hapsedildiği esaretten kurtarılmasına bağlamıştır. Ona göre İstanbul ve bir iki şehir istisna olmak üzere, Osmanlı Devleti'nin geriye kalan kısmının büyük bir çoğunluğu cahildir. Millet saadetinin sağlanabilmesinin şartını cehaletle mücadelede gören Hacı Cemal, bu amaçla "İttihad-ı Nisvan" adında bir kadın derneğinin kurulması gerektiğinden söz etmiştir. Hacı Cemal, ilgili yazısında Kadınlık gazetesinin desteklediği ve okurları tarafından yeterli desteğin elde edilmesi halinde adı geçen derneğin, merkez olmak üzere taşralara kadar uzanan şubeler halinde kurulabileceğinden bahsetmiştir. Belirttiğine göre; cemiyetin kurulması halinde her yıl taşradan kadınların da katılımının mümkün olduğu genel bir toplantı söz konusuydu. Böylelikle kadın temelli çok yönlü sorunlar şehirli ve taşralı kadınların fikirlerine göre şekillenip gereken çözüm önerileri sağlanabilecekti. Öte taraftan söz konusu toplantılarda taşrada kadının aydınlatılabilmesi için ne tür çalışmaların yapılması gerektiği raporlar halinde genel merkeze bildirilecekti. Sadece gazete yazılarında kadın haklarını savunmanın yeterli olamayacağına dikkat çeken Hacı Cemal, saha çalışmaları içinde taşraya uzanmanın önemine değinmiştir (Cemal, 1330, s. 2). Ancak okurları tarafından beklediği ilgiyi bulamayan Hacı Cemal, bu üzüntüsünü derginin 11. sayısında dile getirmiştir (Cemal, 1330, s. 2).

Raife Halil Hanım, Hacı Cemal Bey gibi kadınlığın aydınlanması için kâğıt üzerindeki yazıların, fikir ve metotların uygulamalı olarak hayat içinde karşılık bulması gerektiğine inanmıştır. Osmanlı kadınlarının içine sinmiş olan tembellek halinin terk edilmesi gerektiğini aksi halde nesillerin aydınlık fikirler çerçevesinde yetiştirilemeyeceği uyarısında bulunan Raife Halil, gerilemeye yol açan fikir ve izahatları bir nakarata benzetmiştir (Halil, 1330, s. 5). Raife Halil aynı zamanda Hacı Cemal'in kadınlar birliği derneğinin kurulması yönündeki çabalarına değinmiş ve kurulacak derneğin evlilik usullerinde ıslaha gidilmesi yönünde halkın aydınlatılmasının da önemine değinmiştir (Halil, 1330, s. 4).

Kadınlık gazetesi bir yandan kadınlara yönelik bir derneğin kurulması gerektiğini okurlarıyla paylaşırken diğer yandan da kadınların modern ve yenilikçi bir anlayışa ulaşmalarının yolunun eğitimden geçtiğine inanmışlardır. Bunun yanı sıra Kadınlar Dünyası gibi etkili bir yayım organının sütunlarında belirttiği ilerlilik ve gelişmişlik hamlesini giyim

kuşama bağlamayı da pek doğru bulmamıştır. Tesettüre karşı olmayan Kadınlık gazetesi örtünmede aşırıya gitmeyi doğru bulmadığını beyan etmiştir. Bu bağlamda şunları ifade etmiştir:

“Evvelki nüshalarımızda bu kıyafetler hakkında çok şikâyetlerimiz mevcuttur. Çünkü dünyanın hiçbir tarafında görülemeyen bu gülünç kıyafetlerimizle ecnebler karşısında pek tuhaf bir mevkide bulunuyoruz. Bugün İstanbul muhitini nazarı itibara alarak söylüyorum. Kadınlarda bir kısım ekseriyet tesettür namı tahtında giymekte oldukları kıyafetler ne aklen ne mantiken ne de medeniyeten kalbi tecviz (uygun) değildir? Misal mi istiyorsunuz? Gülhane Parkı,... Moda, Kâğıthane ve Beyoğlu'na gidiniz görünüz” (Kadınlık, 1330, s. 2)

Kadınların giyim, kuşam ve moda anlayışı üzerine bir makale kaleme alan Advıye Sıdkı, feracelerin kırılarak çarşafa, yaşmakların ise peçeye dönüştüğüne dikkat çekmiştir. Çarşafardan kostüm tayyörlerin çıktığını belirten Advıye Sıtkı, kendisini muhafazakâr olarak tanımlamamışsa da milli adabın korunmasından yanadır. Kadınların kullanmakta oldukları korselerin bedene, modacılarla yaptırılan fahiş fiyatlardaki elbiselerin aile bütçesine zarar verdiğine dikkat çeken Advıye Sıtkı, süs ve gösteriş hastalığına yakalanan kadınlardan ülkenin gelişimine katkıda bulunamayacakları görüşündedir (Sıdkı, 1330, s. 3-4).

Osmanlı Devleti'nin birçok konuda geri kaldığını ifade eden Cahide Cevdet Hanım, Osmanlı kadınlığını da bu tespitin dışında tutmamıştır. İslam ve Osmanlı kadınlığının ağlanacak durumunda olduğunu dile getiren Cahide Cevdet, İslam erkeklerinin ve Osmanlı aydınlarının kadına yönelik muamelede Kur'an'ın esaslarını unuttuklarını belirtmiştir (Cevdet, 1330, s. 5-6).

Bu minvalde Mustafa Şevket Bey de Osmanlı Devleti'nin ve kadının gerilemesini birbirinden ayrı tutmayarak eleştiri ve tespitlerini sıralamıştır. Ona göre ilerleme ve yükseliş yollarını araştıran her kavim, yapacakları inkılaplarda önceliği kadınların hak ve hürriyetlerine vermelidir. Dolayısıyla Mustafa Şevket, toplumun yükselişinin kadının yükselmesiyle bir olduğunu fark eden Amerika ve Avrupa'yı örnek olarak göstermiştir. Buna ek olarak Mustafa Şevket, Osmanlı ülkesinde Müslüman Türk kadınının ihmal edilip, eğitim ve çalışma hakkından mahrum bırakılması neticesinde kadınların sefaletle itilerek, intiharın eşğine geldiklerine de dikkat çekmiştir (Şevket, 1330, s. 6-8).

Hacı Cemal, gazetenin son nüshası olan on ikinci sayıda Osmanlı'daki ekonominin büyük kısmının Hristiyanların elinde olduğunu ve ülkenin güç

kaybettiği bir zamanda İstanbullu hanımların bir kısmının moda sevdası için zamanını ve parasını ziyan etmesine anlam veremediğini dile getirmiştir. Ona göre modadan başka bir şey düşünmeyen kadınlarla ülkede herhangi bir gelişme ve yükselme olma ihtimali bulunmamaktadır (Cemal, 1330, s. 2).

Raife Halil Hanım da Osmanlı toplumunda genel olarak kadınların hak ettikleri değeri bulmadıklarından yakınmıştır. Ona göre vatana evlat, memlekete asker yetiştiren ve ilk terbiyeyi veren kadındır. İnsanlığın hayatındaki ilk öğretmeni ve eğiticisi kadın olmasına rağmen toplum tarafından kadının hakir görülmesini eleştiren Raife Halil, kadının taciz edilmesine de karşı çıkmıştır. Böylesi tavırların arkasındaki asıl düşüncenin kadını kafese hapsedmeye çalışan geri kalmış zihniyette başka bir şey olmadığını ifade eder. Sokağa çıkan ve onlara laf atıp tacizde bulunan erkeklere seslenen Raife Halil, empati yapılmasını ve çirkin tavırlardan vazgeçilmesini arzu etmiştir. Sokağa çıkan kadınlara laf atan erkeklere yönelik hükümetin cezai yaptırımlarının olduğunu belirten Raife Halil, zihniyet değişmedikçe yaptırımların da etkili olabileceğine inanmamıştır (Halil,1330, s. 5).

1.3. Kadınlık Gazetesi'ne Göre Türk Kadınının Evlilikteki Yeri

Nevvare Şükran Hanım'ın belirttiğine göre gelenek üzere Müslüman bir Türk kadını evlendikten sonra yakın akraba ve komşu ziyaretleriyle geçen, ilginin ve iltifatların bol olduğu bir bahar mevsimi yaşamaktadır. Ona göre bahar mevsiminin ardından gelin geldiği evde sandığından çok farklı bir manzarayla karşılaşan Türk kadını zaman içinde gençliğinden ve neşeli halinden uzaklaşmaktadır.

Osmanlı toplumunda Türk kadınının karşılaştığı sorunların başında evlenip gelin gelindiği ev halkının kadına kötü davranması gelmektedir. Buna dikkat çeken Nevvare Şükran'ın kayınvalide, görümce ve gelin arasındaki çekişmeye yine kadınların yol açtığını belirtmesi dönemin toplumsal zihniyeti hakkında bizlere fikir vermektedir. Nevvare Şükran'a göre gelin gelen genç kızın, kocasının ailesi tarafından tam anlamıyla kabul görmemesi genel sorunlardan biriydi. Bu durum, bir yandan gelinlerin aidiyet duygusundan ve iltifattan mahrum kalmalarına öte yandan farklı biçimlerde şiddete maruz kalmalarına yol açmaktaydı. Bu şiddetin başında gelinin ev içinde attığı adımdan sofrada yediği lokmanın sayılmasına varıncaya kadar her türlü hareketin eleştirilmesi gelmekteydi (Şükran, 1330, s. 5-6).

Nevvare Şükran, “ Biz de Kadınsızlık ve Kadınlıkta Marifetsizlik” başlığı ile ele aldığı makalesinde toplumdaki hurafeleri anane olarak gösterip

bu zihniyetle dimağı şekillendirilen ve terbiye edilen zavallı kızların evlendirildikten sonraki hazin yaşamlarına ışık tutmaya devam etmiştir. Eşinden gerekli ilgi ve desteği bulamayan Osmanlı kadınının zamanla sabrının tükenmesi üzerine aile içi huzursuzlukların baş gösterdiğine dikkat çeken Nevvare Şükran, kadınların donanımları noktasındaki eksikliklerinden de şikâyet etmektedir. Bu eksiklikleri annelik sanatı, ev idaresi, çocuk terbiyesi olarak sıralarken kadınların eksik tahsil ve terbiyelerinin evlilik hayatlarını da olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Ona göre esaslı bir terbiye ve iyi bir tahsille donatılmış bir kadın toplum içindeki konumunu kuvvetlendirebildiği gibi evliliğinde huzuru ve aile ilişkilerinde bağı kuvvetlendirebilir. Nevvare Şükran'a göre donanımlı bir kadın, farkındalığı yüksek ve bilgili bir anne olacağından memleket adına iyi çocuklar yetiştirecektir. Aksi bir durumda çocuk cahil ve şımarık olarak büyüyecektir.

Kadınlık gazetesinin evlilik üzerine ele aldığı ve eleştirdiği usullerden biri, eski adetlerin Osmanlı toplumu üzerindeki yansımalarıdır. Bu konuyla ilgili olarak Raife Halil, düğün merasimleri için avuç dolusu para harcanmasını doğru bulmadığını ve israfa yol açan bu usulün yeni evlenen çiftleri olumsuz etkilediği görüşündedir. Düğün merasimlerinde gelenek adı altında yapılan abartılı harcamalardaki ısrarı da cahillik olarak yorumlamıştır (Halil, 1330, s. 4-5).

Sağlam evliliklerin ancak evlenecek gençlerin dürüst bir şekilde birbirlerini tanımalarıyla mümkün olacağını ifade eden Raife Halil, tanıma aşamasında görüşmelerin gizlice değil açıkça olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Ona göre erkek kızın, kız erkeğin evine gidebilmeli ve aileler de birbirini iyi tanımalıdır. Evlilik kararı alan gençlerin az bir masrafla evlenmelerinin kendi menfaatlerine olduğunu belirten Raife Halil, yüz görümü gibi adetlerin kaldırılmasını ve yalnızca nikâhın esas alınmasını salık verir.

Evlilik amacıyla gençlerin birbirlerini görmesinin ve tanınmasının suiistimale yol açabileceği kaygısından ötürü bu durum Osmanlı toplumunda pek hoş karşılanmamıştır. Yaşadığı toplumun ortak tutumunu iyi bilen Raife Halil, dürüst bir genç kız ile erkeğin tanıma sürecini suiistimal edecek davranışlara yönelmeyeceklerini belirtmiştir. Düğün masraflarının ise ailelerce abartılmasını tanıdıklara hava atmaya dayandıran Raife Halil, birkaç saat için israfa ya da yüklü borçların altına girmeyi doğru bulmamıştır. Bu maddi yükü evlenen gençlerin evliliklerinin daha başında sıkıntı yaşayabileceklerini dile getiren Raife Halile göre evliliğin kaidesi ailenin devamıdır. Ona göre eski usuller daima felaketi, yeni usuller ise mutluluğun kapısını aralamaktadır (Halil, 1330, s. 4-5).

Raife Halil Hanımı destekleyen ifadelerle “ Biz de İzdivaç” başlığı ile düşüncelerini okurlarıyla paylaşan Hayriye Fitnat Hanım da eski adetleri yerine getirme halini bir hastalık olarak değerlendirmiştir. Ona göre Türk kadınlığını ve aile hayatını yanlış itikatlardan kurtarmanın vakti gelmiştir (Fitnat, 1330, s. 7).

Hayriye Fitnat Hanım, gazetenin beşinci sayısının dördüncü sayfasında kaleme aldığı “ Biz de İzdivaç” başlığını tekrar kullanarak evlilik usulleri ile ilgili açıklamalarına devam etmektedir. Raife Halil Hanımefendiye şeklinde başlayan makalesinde görücü usulü ile gençlerin tanıştırılmasını doğru bulmayan Hayriye Fitnat, Çerkezlerin usullerinden örnekler verir. Çerkezlerde nikâh vaktine kadar evlenecek genç kız ve erkeğin ahlaki daireler içerisinde birbirini tanımakla meşgul olduklarını belirten Hayriye Fitnat, bu usulün İslamiyet’e de aykırı olmadığını belirtir. Benzer bir usulün Arnavut ve Boşnaklarda da olduğuna değinen Hayriye Fitnat, böylelikle bütün ömrünü bir erkeğe adayacak genç bir kızın, eş adayının kendine uygun olup olmadığını anladığını ifade etmiştir (Fitnat, 1330, s. 4).

Raife Halil, Kadınlık gazetesinin dördüncü sayısında “ İzdivaç ve Muaşeret Nasıl Olmalıdır” başlığı ile aldığı makalesine karşılık olarak gazetesinin beşinci sayısında “Raife Halil Hanımefendi Hemşerimize” üst başlığı ile cevap verilmiştir. Alt başlık, “İslamiyet’te Erkek ve Kız İzdivaçtan Akdem-i (önce) Temasta Bulunmalı mı Bulunmamalı mıdır?” şeklindedir. Söz konusu makalede evlenecek çiftlerin birbirlerinin ruhlarına uygun olup olmadıklarını anlamının yolu temasla mümkündür ancak bunun sakıncalarının da olabileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla temastan ziyade ruh ve mizaçta uygunluk, temiz bir aileye mensubiyet, evi geçindirebilecek bir maaşın olmasının başlıca aranması gereken esaslar olduğuna dikkat çeken yazı, temasın suiistimale açık olduğundan da söz etmiştir (“İslamiyet’te Erkek ve Kız İzdivaçtan Akdem-i Temasta Bulunmalı mı Bulunmamalı mıdır?” , 1330, s. 5).

Raife Halil’in, “ İzdivaç ve Muaşeret Nasıl Olmalıdır” başlığı ile aldığı makalesinin gazete okuyucuları tarafından eleştirildiğini görmekteyiz. Bir okuyucusunun eleştirilerine cevap veren Raife Halil, evlilik öncesi temas ile eş adaylarının birbirleri hakkında genel bir fikre sahip olabileceklerini tekrar ederek bir iki kötü örneğin herkesi de kapsamaması gerektiğini belirtir. Evlenmeyi düşünen çiftlerden birinin gerçek yüzünü saklaması halinde sonraki görüşmelerde bunun ortaya çıkabileceğine değinen Raife Halil, temasın karşılıklı tanımaktan başka bir gaye içermediğinden söz etmiştir (Halil, 1330, s. 5-6)

Osmanlı toplumunda erkeklerin büyük bir kesimi “*Karı parası Allah nasip etmesin*” derken, evlenecek kızların bir kısmı da erkekler için “*güzelliği ve parası var mudur acaba ?*” demektedir. Bir kesim kadın ise görücü usulü evliliği “*Zavallı bizler! Babalar hâlâ gönlünün istediğini damat eyler ve daima gelini, damadın anası seçer*” şeklinde eleştirmektedir. Toplumda evlilik ile farklı görüşler olsa da evlendirme usullerinin değişmesi gerektiği yönünde genel bir kanaat olduğu Kadınlık gazetesinin yazılarında açıkça görülmektedir (Sıtkı, 1330, s. 3).

Raife Halil, evlilikte eşlerin görgü ve terbiyelerinin aile mutluluğunu etkilediğine de değinmektedir. Evli bir kadının komşusundaki yeni moda bir kıyafeti kendi iktisadi koşullarını düşünmeden kocasından istemesinin evlilik hayatına zarar verebileceğine değinen Raife Halil, telafisi mümkün olmayan gerginliklere girmeyi de doğru bulmamıştır. İyi tahsil ve terbiye görmüş kadın ve erkeğin birbirlerinin hak ve hukuklarını pekiyi tanıdıklarına vurgu yapan Raife Halil, faydalı nesiller yetiştirmenin sağlam aile hayatından ve karı-koca arasındaki güçlü diyalogdan geçtiğine dikkat çekmiştir (Halil, 1330, s. 4).

Adviye Sıtkı, gazetenin yedinci sayısında neslin devamı için doğumu dolayısıyla aile hayatını ele almıştır. Yazısında Allah’ın emri üzerine gerçekleştirilen evliliğin esas gayesinin neslin devamı bir başka ifadeyle de nüfusun çoğalması olduğunu belirtir. Aile hayatının kurucusunun kadın, koruyucusunun da erkek olduğuna değinen Adviye Sıtkı, suiistimal edilmemesi şartıyla ev idaresinin kadının kontrolüne bırakılması fikrindedir. Ona göre yenilik ve ilerleme adına gelenekler zarar görmüş ve kadın hukuku adına erkeklerle karşı isyankârlık başlatılmıştır. Böylesi bir ortamdaki toplumsal dokuda ahlaki zayıflık, kıskançlık, dirliksizlik gibi hallerin mikrop gibi yayıldığını dolayısıyla kadınlığın kendisine zarar verdiğini belirtir (Sıtkı, 1330, s. 2).

Osmanlı toplumunda görülen bir başka üzücü hadise ise çocuk yaştaki kızların yaşça büyük erkeklerle evlendirilmeleridir. Bu tarz evliliklerde mutlu olma ihtimalinin mümkün olmadığını belirten Nevvare Şükran, babaların kız çocuklarının üzerindeki velayet hakları konusunda yetersiz kalabildiği durumların da olduğunu belirtmiştir (Şükran, 1330, s. 4).

Osmanlı toplumunda hayat hakkı teslim edilmeyen, çaresiz birçok kadının olduğuna değinen Adviye Sıtkı, evli bir kadının kocasından habersiz hasta ziyaretine dahi gitmesinin bir tartışma nedeni olduğunu ifade etmiştir. Boşanma hakkının yalnız erkeklere bahşedilmiş bir lütuf gibi görülmesini toplumsal açıdan erkeğin elini güçlendiren bir silaha benzetmiştir. Bu açıdan

boşanmanın cahil erkekler tarafından rahatlıkla kullanılan bir araç olmasını da eleştirmiştir. Advıye Sıtkı, boşanmanın en fazla kadını mağdur ettiğini ve dul adıyla anılan kadının toplumdaki konumunun da zarar gördüğüne değinmiştir (Sıtkı, 1330, s. 3-4).

1.4. Kadınlık Gazetesi'ne Göre Annelik

Nesilleri yetiştiren kadınların toplumun aydınlanması ve ayağa kalkabilmesindeki başat rolüne değinen Şûkufe Nihal, bu anlamda Kadınlık gazetesinde “*Bugünün Genç Kadınına*” başlıklı bir makale ele almıştır. Ona göre gençlik toplumsal bir buhran içindedir. Bu buhranı ortadan kaldıracak güç annelikten geçmektedir. Bu kapsamda kaleme aldığı makalesinde şunlara değinmiştir:

“...bu milleti, bu harap milleti artık sen kurtaracaksın! Sen, vazifenin ulûhiyetini takdir ederek, bütün azminle şu sahneyi sefalete atıl. Gör ne facialar, ne uçurumlar var...Biraz başını kaldır...haydi yavaş yavaş kımıldanarak ilk adımların pek acemi olacak. Belki şu milyonlarca halk, seni tanımayacak. Zararı yok. Çünkü kabahat senin. Çünkü sen onlara hiçbir vakit onların anası olduğunu tanıtmadın... Fakat ağlama. Artık samimi bir azimle yüksek bir gayeye yürü. Feyyaz ruhlardan onlara hakiki güneşler doğsun. Biraz hayat bulsun... Sen artık... Azabı ithamdan kurtulacaksın, yükselecek, yükseleceksin” (Nihal, 1330, s. 4-5).

Nevvare Şükran da hitap şeklindeki yazısında yarımın anne adaylarına seslenerek geçmişteki annelerin haline benzemeleri için Türk kızının hayatı, ilmi, irfanı için çalışmasını tavsiye etmektedir (Şükran,1330, s. 7).

Hacı Cemal'e göre kadın ahlakı oldukça önemlidir. Belirttiğine göre gelecek, annenin çocuğa verdiği ahlak ve bu ahlakı ortaya koyabilecek zihniyetle ilgilidir. O nedenle kadının eğitimi desteklenmelidir. Eğitimi tamamlamış, sosyal ahlaki erdemler çerçevesinde yetiştirilmiş bir annenin, evi ve çocuğuna yönelik tutum ve davranışlarının cahil bir anneden farklı olacağını ifade eden Hacı Cemal, “*bu fark yüzünden biz şarklılar eski şevket ve kudretimizi zayı ettik*” demiştir. Ona göre kadın, evinde iyi bir anne ve eş olmak için eğitilmiş olmalıdır. Bunun yanı sıra, kadın nesillerin devamı, terbiyesi, sosyal ve ailevi açıdan birlikte yaşama, ev idaresi gibi konuları dünyada düzene sokmak için yaratılmıştır (Cemal, 1330, s. 2).

Osmanlı toplumunda kadının annelik biçimini beğenmeyen bir kesimi eleştiren Azize Haydar Hanım, çocuk yetiştirmenin yalnızca kadının vazifesiymiş gibi görülmesini eleştirmiştir. Azize Haydar yazısında, çocuk yetiştirmek için imkânların erkek tarafından temin edilmesine değinerek,

bunu yerine getiremeyen erkeklerin de toplum tarafından eleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Haydar, 1330, s. 5).

Hacı Cemal, kadının anneliğini eleştirenlere katılmamakla birlikte erkeklerin her dilediğini yapabilmesini uzun yılların getirdiği usul ve kaidelere bağlamaktadır. Kadına hak ettiği mevkii ve değer verilmediğini ifade eden Hacı Cemal, evli kadının ev işlerinden çocuk bakmaya fırsat bulamadığını belirtmiştir. Hacı Cemal'e göre kadın ailenin teşkilinde vazifeli olmakla birlikte bir köle değildir. Ev işlerini aksatmadan yapması beklenen kadının, çocuğa vakit ayıramamasını ve çocuğun terbiyede noksan olmasını pek tabii bulur. Anneliğin gerektiği gibi yapılabilmesi için ekonomik durumu iyi olan ailelerde erkeğin eşine bir yardımcı tutmasının sorunu çözülebileceğine inanan Hacı Cemal, durumu iyi erkeklerin çoğunun bunu yapmadığı gerçeğini ortaya koymuştur (Cemal, 1330, s. 2).

Sonuç

Türk kadınının sosyal hayattaki konumu üzerine bir değerlendirme yapılacak olursa tarihsel süreç içerisinde ilerlemek yerine aksi istikamette gittiği görülmektedir. İslamiyet öncesinden başlayarak 17. yüzyıla kadar Türk kadını, giyim kuşamda kendi tercihlerini daha rahat yapabilen ve iktisadi hayatta üreten bir konumda olduğu söylenebilir. Ancak bu yüzyıla birlikte kadına bakışın net bir şekilde değiştiğini devletin en üst perdesinden ilan edilen padişah fermanlarında da görmek mümkündür. Böylelikle sosyal hayatın içinde görünür kılan Türk kadını ev içine çekilmiş, eğitim hayatı, yaşama biçimi, tercihleri erkek zihniyeti tarafından kalın çizgilerle belirlenmiştir. Kaldı ki kadının çocuk bakımı ve ev işleri ile meşgul olması gerektiği yönünde siyasi iradeyi destekleyen genel bir toplumsal bakış da Osmanlı toplumunda söz konusudur. Osmanlı toplumunda Türk kadını ev içine hapseden ya da evden başka bir yerin kendine hak olmadığı düşüncesinde olan zihniyetin Arap kültürünün etkisinde olduğu pek tabii söylenebilir. Bu bakış, Müslüman Türk kadını tarafından da içselleştirilmiş ve kadın, istikbal üzerine iktisadi hayat üzerine tüm işleri erkeğe devretmiştir.

II. Meşrutiyetle birlikte Osmanlı Devleti'nde başlatılan eğitim ve hukuk alanındaki düzenlemeler beraberinde kadın hareketlerini başlatmıştır. Bu kapsamda, kadın sorunlarını ele alan birçok dergi ve gazete, daha çok şehirli kadına hitap ederek onlar üzerinde belli bir farkındalık oluşturmayı başardığı söylenebilir. Fakat şehirli kadının okuduğu yayınlardan taşralı Osmanlı kadınının mahrum kalması kadınların zihniyet dünyasında da ikilik yaratmıştır. Şehirli kadın modernleşme gayesiyle gelenekçilik ve yenilik

arasına sıkışmışken taşralı kadın, konumu ve gelenekleriyle genel bir kabulleniş halinde kalmıştır. Buna karşın, Osmanlı taşralı kadını tarımda çalıştığından ürettiği ve şehirli kadına göre toplumsal görünürlüğüne daha fazla olduğunu söylemek de pek mümkündür.

Kadın temalı neşriyatların ortak paydaşı Osmanlı toplumundaki geri kalmışlığı kadının geri kalmışlığı ile ilişkilendirmesi olmuştur. Ancak Osmanlı Devleti'ndeki modernleşme faaliyetleri içinde can bulmaya çalışan eğitim politikaları kadın ve kızlar için de söz konusu olsa da gerek alt yapı, öğretmen eksikliği gerekse muhafazakâr bakışın kadının okutulmasına mesafeli duruşu eğitim noktasında kadınları ileri bir noktaya taşıdığı pek söylenemez.

Kadınlık gazetesi, Türk ve İslam kadınının toplumsal konumu, kadına toplumsal bakış, evlilik, boşanma, eğitim ve kadının çalışma hakkı gibi meseleleri eleştirel bir bakış açısıyla ele almayı amaçlamıştır. Bunun yanı sıra, 1914 yılında yayın hayatına başlayan ancak uzun ömürlü olmayan gazete, kadın ve erkek yazar kadrosuyla katı feminist bir çizgide durmadığını da göstermektedir.

İncelediğimiz yazarlar içerisinde gazetenin imtiyaz sahibi Hacı Cemal olmak üzere Azize Haydar, Nevvare Şükran, Advıye Sıdkı, Raife Halil, Şükufe Nihal, Hayriye Fitnat, Mustafa Şevket, Cahide Cevdet, Ebusüreyya Sami ve Mahmut Sadık Bey yer almıştır.

Kadınlık gazetesinin yayın politikası, kadının eğitimi ve eğitilmesi üzerinden temelde kadının annelik misyonuna katkı sağlanması amacı üzerine inşa edilmiştir. Ülkenin geleceğini oluşturan çocukların terbiyesi ve ahlaki eğitimlerinin sağlam olması kadının iyi bir eğitim almasına bağlanmıştır. Bu kapsamda Raife Halil Hanım, Advıye Sıdkı Hanım, Nevvare Şükran Hanım, Şükufe Nihal Hanım, Hacı Cemal Bey makalelerini bu çerçevede yazmışlardır. İyi eğitim almamış bir kadının yaramaz ve ahlaki değerleri zayıf çocuklar yetiştireceğine dikkat çeken söz konusu yazarlar, kadının eğitimini kendisinden ziyade gelecek nesilleri yetiştiren annelik kimliği üzerinden değerlendirdikleri söylenebilir.

Mahmut Sadık Bey, medeniyetin derecesini kadınların toplumdaki konum ve başarılarına göre değerlendirirken Cahide Cevdet Hanım ise İslam erkekleri ve Osmanlı aydınlarının kadına yönelik muamelede Kur'an'ın esaslarına göre tam davranmadığı görüşüyle kadın meselesini İslami açıdan değerlendirmiştir.

Cahide Cevdet de Mahmut Sadık Bey gibi kadının geri kalmasını

Osmanlı Devleti'nin geri kalmasından ayrı görmemiştir. Bir başka ifadeyle kadının yükselişi ve ilerlemesi devletin yükselişi ve ilerleyişi ile paralel görülmüştür. Mahmud Sadık Bey ve Cahide Cevdet Hanım ile aynı görüşte olan Mustafa Şevket Bey, kadının eğitim ve çalışma hakkından mahrum bırakılmasını eleştirmekle birlikte bu mahrumiyetin kadını sefalete ittiğini ifade etmiştir.

Osmanlı ve İslam kadını üzerindeki baskıyı toplumsal zihniyetle ilişkilendiren Ebussüreyya Sami Bey, kadınların cahil bırakılmaları yüzünden geniş bir bakış açısına sahip olamadıklarına dikkat çekmiştir. Toplumsal zihniyette köklü bir değişimin olmadığını ve kadının itaat etmekten başka bir görevi olmadığını fikrinin toplumun bir kesimince benimsemesini eleştiren Ebussüreyya Sami Bey, hukuki ve eğitim alanında iyileştirici değişikliğe gidilmesini de tavsiye etmiştir. Aksi halde kadın meselesinde ne yapılırsa yapılsın verilen mücadelenin başarıya ulaşmayacağını dile getirerek toplumsal bir gerçeğe dikkat çekmeye çalışmıştır.

Azize Haydar Hanım ise Ebussüreyya Bey'in paralelinde ancak bir ilave ile meseleyi kadının cehaletini eleştirmekten çok erkeklerin cehaleti ve ihmalkârlıkları üzerinden ele almıştır. Cinsiyet üzerinden yapılan eleştirilerin sadece kadına yöneltilmesinin adil olmadığını dile getirerek Osmanlı erkeklerinin ne kadar aydın olduklarını sorgulayarak gazetede diğer makalelerden bu yönüyle ayrılmış olduğu söylenebilir.

II. Meşrutiyet sonraki Osmanlı basın hayatında kadın, kadın kimliği, çalışma hakkı, eğitimi, evlilik biçimi, evlilik sonrasındaki yaşamı tartışılan konular arasındadır. Bu minvalde Kadınlık gazetesi kadının evlenme biçimini eleştirmekte ve yeni bir anlayışla kadının evleneceği erkeği kendi rızasıyla tanıma hakkına sahip olmasını dile getirmiştir. Osmanlı toplumunda kadının kendi hayatı adına söz söyleme ya da talep etme hakkının olmadığını bir tezahürü olan görücü usulü evliliklerin, kadın ruhuna zarar verdiği iddiasında olan Kadınlık gazetesi bu anlamda hurafelerden ve baskıcı tutumlardan vaz geçilmesiyle toplumda daha mutlu evliliklerin olabileceği savunarak muhafazakâr duruşundan bu yönüyle ayrılmıştır. Kadının eğitimin desteklenmesinin yanı sıra geleneksel çizginin dışında bir kadın kimliğine de pek açık olmadığı, ataerkil söylemler üzerinden daha modern bir anlayışla çağı içinde kabul edilebilir bakış açısını ele almaya çalıştığı da söylenebilir.

Türkçü yayın organları arasında yer alan Kadınlık gazetesi birinci dalga feminizm hareketi içinde tam olarak yer almadığı gibi milli, dini ve

ahlaki değerlere önem veren bir gazete görünümündedir. Kadınlık gazetesi toplumsal yükselişi, iyi eğitilmiş kadın ve gençlikte görerek toplumsal gerileyişin sebeplerini kadının konumunda aramıştır. Türk kadının giyimini Türk-İslam geleneği içinde çağa göre güncelleyerek yeni bir anlayışla ele alınmasını savunan gazete, açıklık ya da örtünmede aşırılığa gitmeyi doğru bulmamıştır. Bu yönüyle gazetenin tam olarak gelenekçi ya da Batılı olduğu da söylemez.

KAYNAKLAR

1-Süreli Yayınlar

- “Bugünkü Türk Kadını ve İstanbul Kız Muallim Mektebi”, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, 1 Eylül 1925, Cilt: 1, Sayı No: 5: 73-75
- Cemal, H. (1330. 04.03), “Kadınların Mevkii”, *Kadınlık*, Numara 5: 3-4
- Cemal, H. (1330. 05. 03), “İttihad-ı Nisvan”, *Kadınlık*, Numara 9: 2
- Cemal, H. (1330.05.17) “İttihad-ı Nisvan Münasebetiyle”, *Kadınlık*, Numara 11: 2
- Cemal, H. (1330. 05. 24) “ Nüfusun Azalmakta Bulunması Münasebetiyle”, *Kadınlık*, Numara 12: 2
- Cemal, H. (1330. 04.10), “Saadet-i Beşeriye Kadımla Kaımdır”, *Kadınlık*, Numara 6: 2
- Cemal, H. (1330. 04. 29), “Serbest-i Nisvan”, *Kadınlık*, Numara 8: 2
- Cevdet, C. (1330. 05. 10), “ Hukuku Nisvan”, *Kadınlık*, Numara 10: 5-6
- Fitnat, H. (1330. 03. 27), “Biz de İzdivaç”, *Kadınlık*, Numara 4: 7
- Fitnat, H. (1330. 04. 03), “ Biz de İzdivaç”, *Kadınlık*, Numara 5: 4
- Halil, R. (1330. 03. 13) “İctihadım”, *Kadınlık*, Numara 2: 14
- Halil, R. (1330. 05.10), “ Kadımlıkta İntibah”, *Kadınlık*, Numara 10: 4
- Halil, R. (1330. 05. 24), “Erkeklerin Kıs m-i Cühelesma”, *Kadınlık*, Numara 12: 5
- Halil, R. (1330. 03. 20), “Adat-ı Kadimemizden Usul-ü İzdivaç”, *Kadınlık*, Numara 3: 4-5
- Halil, R. (1330. 03. 27), “İzdivaç ve Muaşeret Nasıl Olmalıdır”, *Kadınlık*, Numara 4: 4-5
- Halil, R. (1330. 04. 10), “Temas Ve Adem-i Temasa Dair Bir İki Söz”, *Kadınlık*, Numara 6: 5-6
- Halil, R. (1330. 04. 10), “Hayat-ı Zevciyette Muaşeret”, *Kadınlık*, Numara 6: 4
- Halil, R. (1330.05.03), “Her Günkü Nakarat”, *Kadınlık*, Numara 9: 5
- Haydar, A. (1330. 04. 17) “Yalnız Kadınlar mı Islaha Muhtaç”, *Kadınlık*, Numara 7: 4-5
- “İslamiyet’te Erkek ve Kız İzdivaçtan Akdem-i Temasta Bulunmalı mı Bulunmamalı mıdır?” *Kadınlık*, 3 Nisan 1330, Numara 5: 5
- (1330. 03. 08), *Kadınlık*, Numara 1: 1
- (1330. 05.10), *Kadınlık*, Numara 10: 2
- Namık, H. (1338. 03. 05) “ Tarihte Türk Kadımlığı”, *Dergâh*, Cilt: II, Sayı: 22: 156
- Namık, H. (1923. 07. 01), “Türk Tarih Tedkikatı: Osmanlı Tarihinde “Kadın”, (1923. 07. 01), *Yeni Mecmua*, Cilt: IV, Sayı: 79: 268
- Nihal, Ş. (1330. 03. 08), “Bugünün Genç Kadımları”, *Kadınlık*, Numara 1: 4-5

- Nejat, E. (1334. 09. 26), “ Türkiye’de Kız Mektepleri ve Terbiyesi”, *Türk Kadını*, S: 10: 151-152
- Sadık, M. (1330. 03.27), “Kadınlık Safahatı”, *Kadınlık*, Numara 4: 2-3
- Saide, P. (1334. 09. 26), “Genç Kızlarımızın Dertleri”, *Türk Kadını*, 26 Eylül 1334, S: 10: 146-147
- Sami, E. (1330. 03. 08), “Bizde Kadın Zihniyeti”, *Kadınlık*, Numara 1: 3-4
- Sami, E. (1330. 03. 13), “Kadınlıkta Terakki Var mı Yok mu?”, *Kadınlık*, Numara 2: 2-3
- Sıdkı, A. (1330. 03. 20), “Musahabe”, *Kadınlık*, Numara 3: 3-4
- Sıdkı, A. (1330. 03. 27), “Kadınlıkta Fikri Teşebbüs”, *Kadınlık*, Numara 4: 3-4
- Sıdkı, A. (1330. 05. 10), “Telebbüs ve Tezyin”, *Kadınlık*, Numara 10: 3-4
- Sıdkı, A. (1330. 04. 10), “ Biz de İzdivaç”, *Kadınlık*, Numara 6: 3
- Sıdkı, A. (1330. 04. 17), “ Tevlid ve İdame-i Nesil”, *Kadınlık*, Numara 7: 2
- Sıdkı, A. (1330. 05.24), “Erkekler ve Kadınların Mevkii”, *Kadınlık*, Numara 12: 3-4
- Şevket, M. (1330. 05. 10), “Felaketlerimizin Sebeplerinden”, *Kadınlık*, Numara 10: 6-8
- Şükran, N. (1330. 03.08), “Dış Gelini”, *Kadınlık*, Numara 1:5-6
- Şükran, N. (1330. 03. 13), “ Biz de Kadımsızlık ve Kadınlıkta Marifetsizlik”, *Kadınlık*, Numara 2: 3-4
- Şükran, N. (1330. 04. 29), “İzinsiz Nikâhlar”, *Kadınlık*, Numara 8: 4
- Şükran, N. (1330. 03. 20) “Yarınki Validelere”, *Kadınlık*, Numara 3:7
- 2-Kıtap ve Makaleler**
- Bolat, B. S.(2014). “1930- Kadınlara İntihap (Seçme- Seçilme) Hakkı Verilmesine Yönelik Tutumlar”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 19: 27-49.
- Demir, F. (2008). “ Tarihsel Süreç İçinde Kadın Hakları Ve Kadının Çalışma Hayatı İçindeki Yeri”, *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 4: 8-24.
- Demir, Z. (2014). *Modern ve Postmodern Feminizm*. İstanbul: Sentez Yay.
- Koç, Ç. T. (2018). *Modernleşme Sürecinde Batı’da ve Osmanlı’da Feminizm Ve Kadın Dergileri (1869-1927)*. Ankara: Gece Akademi.
- Kurnaz, Ş. (2005a). *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923*. Ankara: Ötüken Yay.
- Kurnaz, Ş. (2013b). *Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)*. Ankara: Ötüken Yay
- Metinsoy, E. M. (2018). *Mütareke Dönemi İstanbul’unda Moda ve Kadın (1918-1923)*. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Oktar, T. (1998). *Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı*. Eskişehir: Bilim Teknik Yayınevi
- Osmanoğlu H. (2015). *Feminizm Kitabı: Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Seçme Metinler*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Savaş, M. M. (2020). “ Türk Kadını Liderlik Sembolü: Raziye Begüm Sultan ve Ondan Geriye Kalanlar”, *Türklerde Kadın*. Konya : Kömen Yay.
- Telliöğlü, İ. (2016). “İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 55: 209-224
- Yıldırım, B.-Seyhan, S.(2015).“1914 Yılında Yayımlanan Kadın Gazetelerinden Kadınlık’a Göre Kadın”, *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, Sayı 23 : 39-65.

EKLER

Resim 1. Kadınlık gazetesini kapak örneği, Kadınlık, 10 Nisan 1330, Numara 2

برنجی سنه - نومرو: ۱۲

۲۴ مایس ۱۳۳۰ ۱۳ رجب ۳۳۱

جمعه ايرتسی

صاحب امتیاز و مدیر امور: حاجی جمال

نسخه می

۵۰ پاره در

آبونه بدله

سنه لکی بوسنه اجرتیه برابر

۸۰ آتی آلی ۵۰ فرودندر

۳۰ آتی آلی ۱۸ فراتقدر

۱۳۳۲

اداره ناهسی: باب عالی چاده سنده

خطاط عارف مکتب بک

بازنجاه سنده در

اخطار

کوندریلان مقالات درج ایدلسون

ایدلسون عاده ایدلز

هیئت تحریریه مدرسه: نوازده شکران

قادر تملک وارانی و مکتبه بر موقی بولندینی مداومه ایدرجه ایرتسی کونلری نثر اولنور مصورخرته در. محتا از بالعموم محتا تالی خاتلری آثار به کتاده در

اسکدار

اهلی محترمه سنه

محتاج اولدینکیز

صنی دیشاری

داماغیز باپرمرق

ایشه برامیه جق

کوکلری آغریسز

چیقاردوق چوروک

اولانرینی مینه

ایله بلیسز دولور

رتقی و کولک اوزرینه

ثابت و بدله دیش

وتاج بادرعق آرزو

ایدرسه کز احمدیه

چاده سنده هر درلو

معنا سیله مکمل

و منتظم (عنائی)

طب دار الفتوتیه

پارسدن مآذون)

احمد جدی دیش

معاینه خانه سنی

بر کره تشریف

بیوریکیز هر حالده

مون اولورسکر

معاینه زمانلری

هر کون صباحدن

قشامه قدردر

تلفون نومروسه ۷۴

تجدید پرورد فریده نالان خانم افندی

KÜTÜPHANE ANKARA
1949

Resim 2. Kadınlık, 24 Mayıs 1330, Numara 12